

Charlotta Dorothea Biehl og „mee too“

Charlotta Dorothea Biehl (1731-1788) fæddist í Kóngsins Kaupmannahöfn á því Herrans ári 1731. Þá var verðandi konungur í Danmörku, Friðrik fimmti (1723-1766) aðeins átta ára. Þessi mikla merkiskona, fyrsti atvinnukvenrithöfundur Dana – svar Dana við hinni ítalsk-frönsku Christine de Pizan (1364-1430?) – tók síðasta andvarpið árið 1788. Þá hafði Kristján sjöundi (1749-1808) tekið við stjórnartaumunum.

Charlotta ólst upp í fæðingarborg sinni við sundið. Hún var af góðum ættum. Móðurafinn hafði sérstakt dálæti á dótturdótturinni og leiðbeindi henni bæði í dönsku og þýsku. Latínunáminu varð ekkert af, þar sem afi gamli lést úr hjartaslagi, áður en til átti að taka. Til allrar óhamingju fyrir Charlottu var samband afans við föður hennar afar stirt. Það varð trúleg þess valdandi, að Charlotta fékk ekki að halda áfram námi sínu í æsku. „Hún fann nú myrku hatri sínu farveg í garð föðursins, sem hafði ógnað henni og áreitt árum saman. Hún var nú þvinguð til að sauma út, stunda saumaskap og elda mat – störf, sem henni var meinilla við – eða gerð að stofustássi.“ (Maria Helleberg) En stúlkan var skörungur og hélt sínu striki í andstöðu við pabba.

Á unglingsárunum gerðu nokkrir karlar hosur sínar grænar fyrir Charlottu. En sá, sem hún valdi, hugnaðist ekki foreldrunum. „Hinir sérlunduðu foreldrar hennar hleyptu sambandinu upp og ungfrú Biehl virti hér eftir þessi nýju takmörk.“ (Maria Helleberg) Hún vildi þá verða blásokka. (Blásokkur (Blue Stockings) var menntunarfélagsskapur kvenna á Englandi, sem tók nafn af bláum sokkum eins karlkennara síns.) Umræddur biðilsbuxnaherra, var Peder Ramshart (1741-1813), síðar aðstoðarflotaforingi. Sá hafði reyndar hina mestu óbeit á skapstyggð Charlottu og vildi ekki þýðast hana síðar.

Charlotta giftist aldrei, en bast árið 1771 ástarinnar tryggðaböndum Johan Bülow (1751-1828), henni tuttugu árum yngri, en „engu að síður varð ævilangt samband þeirra þrungið hamingju og gjöfult þeim báðum. ... stóra ástin í lífi beggja.“ (Maria Helleberg) Johan þessi er m.a. kunnur fyrir náðið samband sitt við Friðrik fimmta, sem hann tók þátt í að steypa af stóli. (Þess má til gamans geta, að Charlotta var nákunnug Friðriki fimmta einnig, hafði t.d. legið undir rúminu, þegar kóngur flekaði þar hirðdömu. Hún lýsti kóngi hlýlega sem ístöðulausri fyllibyttu.)

Fyrir áeggjan og með stuðningi nokkurra karlvina sinna náði Charlotta slíkum tókum á bæði ítölsku, spænsku og frönsku, að hún réðst í þýðingar úr þessum tungum, samtímis því að hlotnast frægð og frami sem rithöfundur og leikritaskáld. Hrifning vinanna var ósvikin. Í samtali þýsk-danska stjórnspekingisins, Johan Samuel Augustin (1715-1785), og dansk- (svólítið) íslenska sagnfræðingsins, Henrik Hielmstjerne (1715-1780), varð þeim fyrrnefnda að orði: „Stúlkan hristir þrjá prófessora út úr erminni.“

Hinar stóru fyrirmyndir Charlottu voru norsk-danska leikritaskáldið, Ludvig Holberg (1684-1754) og ítalska leikskáldið Carlo Osvaldo Goldoni (1707-1793). Ludvig skrifaði m.a. í bók sinni, útgefinni 1716, „Náttúru- og þjóðréttarfróðleikur“ (Naturens og Folke-Rettens Kundskab), að Guð hafi skapað manninn með kyntilhneigingar til hins kynsins: „Fordæmd er sú slæma óhæfa að gefa sig á vald skepnum eða sama kyni, sem í fyrndinni náði svo mikilli útbreiðslu hjá Grikkjum, jafnvel þótt varðaði við lög.“ (Thorkil Vanggaard: Phallos)

Í samræmi við þetta hafði Kristján fimmti (1646-1699), sett lög að fyrirmynd laga hins forna Móses, leiðtoga Ísraelsmanna, sem hljómuðu svo: „Dauðarefsing liggur við ástundun kynlífs, sem

andstætt er náttúrulögmálinu.“ Samkynhneigð var dæmi um slíkt kynlíf. Lögin giltu fram á nítjándu öldina. Sams konar lög giltu á meginlandinu, en karlar voru hengdir fyrir samkynhneigð í Englandi. (Thorkil Vanggaard)

Víkur nú sögu að frægð og frama Charlottu. Finnsk-danski fornmálafræðingurinn, Marianne Alenius (f. 1948), sagði: „Dorothea Biehl var eftirtektarverðasta kona danskrar menningar á átjándu öld. ... [vegna] þeirrar viðurkenningar, sem hún naut sem rithöfundur og menntamaður.“ Drottning danskra, sögulegra ástarsögurithöfunda, Maria Hellberg (f. 1956) segir: Á áttunda áratugi átjándu aldar var hún þegar orðin „forkólfur [og] lærdómskvinna, sem sýna mátti útlendingum og var í stakk búin til skemmta þekktum gestum frá Ítalíu.“ Hún þýddi m.a. Don Kíkóta eftir spænska skáldið, Miguel de Cervantes (1547-1616).

Í stuttu máli sagt naut Charlotta verðskuldaðrar virðingar við hirðina og meðal þeirra, sem hrærðust í menntun og menningu. Einn þessara var leikhússtjóri Konunglega leikhússins, Hans Wilhelm v. Warnstedt (1743-1817). Einn af eftirlætisrithöfundum leikhússtjórans var enska lafðin, Mary Worley Montague (1689-1762). Eins og gefur að skilja var Hans Wilhelm áhrifamaður og áhrifavaldur á menningarsviðinu.

Það fór vel á með þeim Charlottu. Hún naut góðs af vináttu leikhússtjórans í sókn sinni til frekari frama og frægðar. Fyrsta leikrit hennar, „Hin elskulega eiginkona“ (Den kierlige Hustru) naut gífurlegra vinsælda. Einungis eitt verka Holbergs hafði notið meiri vinsælda. Gamanleiki skrifaði hún einnig, svo og magnaðar slúðursögur. Eitt verka hennar fjallar um vændiskonur, sem hafa kúnna sína að háði og spotti: „Hinn lævísi tippatogari“ (Den listige Oprækkerske).

Að þessu sögðu koma ummæli Maríu Helleberg á óvart: „Ungfrú Biehl dró ekki fjöður yfir [þá sannfæringu] að kynið væri henni hindrun. Hún varð stöðugt að klífa þá hamra, sem karlar þekktu ekki til. Hún átti fáar vinkonur. Lífshlaup þeirra var öðruvísi. Hvað ætti hún að tala við þær um? Hún naut þess að ræða við vitiborna atvinnumenn og það voru allt karlmenn. Hún naut virðingar atvinnulistamanna og stjórnámálamanna. Hina hafði hún ekki not fyrir. ... Karlar á hennar méli og tíðarandinn var varla tilbúinn til að viðurkenna hæfileikakonu eins og hana.“

Nú er nefndur til sögunnar yngissvein, fríður sýnum og hæfileikaríkur, Frederik Schwartz (1753-1838). Tókst góð vinátta með leikhússtjóra og hinum efnilega leikara. Trúlega hefur Charlotta beðið lægri hlut í baráttunni um hylli leikhússtjórans. Alla vega atvikaðist svo, að hann hafnaði til flutnings leikriti, sem hún hafði samið. Charlottu þótti sér misboðið.

Charlottu brann hefnigirnin í brjósti. Hvernig mætti hún klekkja á leikhússtjóranum? Jú, hún beitti ritsnilldinni. Hún reit tvær bækur, „Siðafrásagnir“ (Moralske Fortællinger). Í seinna bindinu, „Vinurinn falski eða hingað og ekki lengra“ (Den falske Ven eller hertil og ikke længere) dregur hún upp níðmynd af leikhússtjóranum, sem hún áður hafi dáð og notið góðs af, sakar hann um ergi eða samkynhneigð. Látið var í það skína, að ástmaður hans væri áður nefndur yngissveinn. Það fór þó ekki svo, að málið yrði rannsakað. Því kom ekki til þess, að Hans Wilhelm yrði brenndur á báli. Aðrir voru ekki svo heppnir. Öldinni á undan hafði t.d. ástmönnum, liðsforingja og drengi, verið kastað á köstinn. (Það var þó venja að kyrkja þá, áður en þeir soðnuðu í logunum.)

Danski bókmenntagagnrýnandinn, Johannes Mulvad, segir: „Sú ályktun er óumflýjanleg, að allt það, er hún [Charlotta] frá skýrir og sannreyna má, séu hreinar lygar.“ Umrætt verk um leikhússtjóran kallar hann „djöfullegt.“ Danskri bókmenntasagnfræðingurinn, Nanna Pil Högsbro Dahlerup (f. 1939),

segir um kynsystur sína: ”Hún nær sér best á flug í neikvæðninni: í skopskrifum, kaldhæðni og gagnrýni. Hið jákvæða hverfur í dygð og umvöndunum.”

Títtnefnd ástarsögudrottning, Maria Helleberg, skrifar sögu kynsystur sinnar með dæmigerðu kvenfrelsunarharmstöguhandbragði í bókinni: „Konur sem ullu straumhvörfum í Danmörku“ (Kvinder der forandrede Danmark). Maria ber karlsagnfræðingum á brýn að kalla Charlottu „óáreiðanlega“ í skrifum sínum, en það telur Maria feli í sér „að leita yfir lækinn til að sækja sér fordæmingarvatn.“

Maria segir: „Ungfrú Biehl var ekki virðuleg frú, heldur ógift kona og meira að segja fremur óaðlaðandi. Og enga valdaaðstöðu hafði hún. Því var lítið úr henni gert, kölluð „hirðslúðurskjóða“ og sögulegt gildi staðhæfinga hennar dregið í efa.“ ... „Ungfrú Biehl var með eindæmum athugul og hún hafði sambönd í hverjum króki og kima í Kaupmannahöfn. Hún safnaði saman upplýsingum og athugunum og krabbaði af smitandi ánægju, þegar hún veitti hlutdeild í þekkingu sinni.“

Það er óneitanlega kaldhæðnislegt, að fyrir Charlottu skuli hafa vakað, „að skrifa svo um veröldina og mannshjartað, að reynsla hennar mætti verða ungum og reynslulausum konum til gagns“ eins og hún sjálf segir.